

Grimme, Margoliouth gibi şarkiyatçıların eserlerini çok geniş bir şekilde tahlil ve tenkit etmiştir. Abdülhalim Mahmûd, *Muhammed Resûlullâh'a yazdığı mukaddimede bu tenkitlerden çok faydalanmış ve onları müsteşriklere karşı delil olarak kullanmıştır*. Ömer el-Fâhûrî eserin Arapça tercümesini *eş-Şark kemâ yerâhû'l-Ğarb* (*eş-Şark fî nazari'l-Ğarb*) adıyla *Ârâ'ün Ğarbiyye fî mesâ'ile Şarkıyye* adlı kitap içinde yayımlamıştır (Dimaşk 1925). 5. *Rabia el-Koloub* (*Rebt'u'l-kulûb*) *ou le printemps des coeurs*. Büyük Sahrâ'da yaygın olarak yaşayan üç efsaneden bahsettiği bir eserdir (Paris 1902). 6. *Tableaux de la vie arabe* (Paris 1904, 1928). 7. *Mirages, scènes de la vie arabe* (Paris 1906). 8. *El Fiafi oua el-Kifar* (*el-Feyâfî ve'l-kifâr*) *ou le désert* (Paris 1911). 9. *Khadra, danseuse Ouled Naîl* (Paris 1909, 1926). Son beş eser de Dinet tarafından resimlendirilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Benedite, *L'Art et les Artistes*, Paris 1909-10, X, 163-172; F. Arnaudîs, *E. Dinét et el-Hadj Sliman ben Ibrahim*, Cezayir 1933; J. Dinét-Rollince, *La Vie de E. Dinét*, Paris 1938; Zirikî, *el-A'âm*, I, 78-79; Necîb el-Akîdî, *el-Müsteşrikûn*, Kahire 1964, I, 235; *el-Kâmûsü'l-İslâmî*, II, 426-427; *Un Maître de la peinture algérienne: Nasreddin Dinét*, Cezayir 1977; H. Vollmer, "Dinét, Alphonse Etienne", *Kunstlerlexikon* (ed. U. Thieme — F. Becker), Stuttgart 1913, IX, 302-303; Ch. Pellat, "Dinét", *El² Suppl.* (İng.), s. 224-225.

SEMAVİ EVİCE

DİNEVER

(دينور)

Batı İran'da Cibâl bölgesinde tarihî bir şehir.

Çoğunlukla yanlış olarak Deynever şeklinde de söylenen Dinever bugün harabe halindedir. Güneydoğusundaki Ken-gâver ile güneybatısındaki Kırmanşah'tan yaklaşık 45-48 km. uzaklıktadır. Şehrin harabeleri, Çem-i Dinever denilen nehirle sulanan bir ovanın kuzeydoğusunda bulunmaktadır. Çem-i Dinever, sarp Teng-i Dinever Boğazı'nı geçtikten sonra Bîsûtûn kayalığı yanında Karasu'yun bir kolu olan Gemes-Âb'la birleşir.

Dinever'in kuruluşu Selefkiler dönemine (m.ö. 305-64), hatta ondan daha önceki tarihlere kadar uzanır. Eski Sür-yânî kaynaklarında adı Dinehver şeklinde geçen şehir, Nihâvend Savaşı'ndan hemen sonra İslâm hâkimiyeti altına girdi (21/642) ve Muâviye dönemindeki (661-

680) idarî teşkilâtlanma sırasında buraya ve Cibâl bölgesinin tamamına Mâhû'l-Kûfe adı verildi. Arap müellifleri mâh kelimesinin Farsça olduğunu ve "kasa-ba" anlamına geldiğini ifade ederler. Ancak buradaki "Mâh" kelimesi, Cibâl bölgesinin eski adı olan Medya'nın değişik bir şekli olmalıdır. Zira bu kelime ile teşkil edilmiş bütün yer adları Cibâl bölgesi sınırları içinde bulunmaktadır. Mâhû'l-Kûfe batıda Hulvân, doğuda Hemedan, güneyde Mâsebezân ve kuzeyde Azerbaycan ile sınırlıdır.

Dinever, Emevîler ve Abbâsîler döneminde çok gelişmiş bir şehir olarak kaynaklarda zikredilir. Hemedan'ın üçte birinden daha küçük olan şehir, iyi düzenlenmiş çarşılarla, verimli meyve bahçeleriyle zengin tahıl ürünlerine sahipti. Abbâsî Halifesi Muktedir-Billâh'ın (908-932) son yıllarında bölgede çıkan karışıklıklar Dinever şehrini de etkiledi. Âsi kumandan Gîlânî Merdâvîc b. Ziyâr, halifenin gönderdiği kuvvetleri yenip Dinever'i ele geçince (319/931) şehir halkından bir rivayete göre 7000, diğer bir rivayete göre ise 25.000 kişiyi öldürdü. 348'de (959) Hasanveyh b. Hüseyin Berzikânî Dinever, Hemedan ve Nihâvend gibi şehirleri de ele geçirip bağımsız bir devlet kurdu. Dinever'i de devletin başşehri yaparak elli yıl boyunca burada hüküm sürdü. Hamdullah Müstevfî, VIII. (XIV.) yüzyılda burasını ılıman iklime sahip, suları bol küçük bir şehir olarak tasvir eder. Daha sonra Timur tarafından tamamıyla tahrip edilen Dinever bir daha eski haline kavuşamadı.

Dinever'de yetişen meşhur simalar arasında botanik âlimi Ebû Hanîfe ed-Dineverî, edip ve tarihçi İbn Kuteybe ed-Dineverî, *el-Kâdirî fi't-ta'bir* müellifi Nasr b. Ya'kûb ed-Dineverî, kadı ve muhaddis Ahmed b. Mervân ed-Dineverî ve mutasavvıf Ebû'l-Abbâs ed-Dineverî sayılabilir.

BİBLİYOGRAFYA :

Belâzûrî, *Fütah* (Fayda), s. 432, 439, 440, 442; İbnü'l-Fakih, *Kitabü'l-Büldân*, s. 259; İbn Hurdâzbih, *el-Mesâlik ve'l-memâlik*, s. 119 vd., 226 vd., 243 vd.; İbn Rûste, *el-A'lâku'n-neftse*, s. 271; Mes'ûdî, *Mürûcû'z-zehab* (Meynard), III, 263; IX, 24-25, 31; Makdisî, *Ahşenü't-tekâsım*, s. 395-396; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, II, 545-546; Müstevfî, *Nûzhetü'l-kulûb* (Strange), s. 107; G. Weil, *Geschichte der chalifen*, Mannheim 1846-82, I, 93; II, 620; G. Le Strange, *The Lands of the Eastern Caliphate*, Oxford 1924, I, 189; II, 250; Ali Razmârâ, *Ferheng-i Coğrafyâ-yi İran*, Tahrân 1949-53; Dihhudâ, *Lugâtname*, XIV, 585-586; L. Lockhart, "Dinawar", *El²* (İng.), II, 299-300.

TAHSİN YAZICI

DİNEVERİ, Ebû Hanîfe

(أبو حنيفة الدينوري)

Ebû Hanîfe Ahmed b. Dâvûd
b. Venend ed-Dineverî
(ö. 282/895)

Kitâbü'n-Nebât adlı
botanik ansiklopedisiyle ünlü
çok yönlü âlim.

Hayatı hakkında yeterli bilgi yoktur. İbnü'n-Nedîm'in kaydettiğine göre Dineverli olup III. (IX.) yüzyılın başlarında bu tarihî şehirde doğduğu tahmin edilmektedir. Aslen İranlı olan Dineverî'nin büyük babası Venend muhtemelen İslâmiyet'i kabul etmemişti. Dineverî'nin tahsilini nerede yaptığı hakkında ayrıntılı bilgi yoksa da başta Arap dili ve edebiyatı olmak üzere çeşitli ilimleri Basra ve Kûfe'deki eğitim merkezlerinde okuduğu, özellikle Kûfeli İbnü's-Sikkî ile (ö. 244/858) onun babasından büyük ölçüde istifade ettiği anlaşılmaktadır. Temel eğitimi aldıktan sonra botanik alanındaki bilgisini geliştirmek için Arap yarımadasında yaşayan bedevîler arasında ve İran, Irak, Filistin, Suriye, Afganistan, Belücistan, Horasan gibi bölgelerde dolaşarak zengin malzeme topladı ve bunları, kendisini dünya çapında şöhrete kavuşturan *Kitâbü'n-Nebât*'ta değerlendirdi. Bu eserin dört beş yerinde geçen Mekke ve Medine ile ilgili ifadelerde görgü tanıklığını gösteren herhangi bir işaret bulunmadığından hac farızasını ifa ettiğine dair kesin bir şey söylemek mümkün değildir.

Gençliğinde oldukça uzun süre devam eden seyahatlerden sonra memleketine dönen Dineverî, hayatının büyük kısmını burada geçirerek evinin çatısına kurduğu bir düzenekle astronomik gözlemler yaptı ve araştırmalarının sonucunu *Kitâbü'l-Envâ*' adlı eserinde açıkladı. Büyük astronom Abdurrahman es-Sûfî'nin 335 (946) yılında Dineverî'ni ziyareti sırasında bu evin ayakta olduğu ve kendisinin de bir süre orada kaldığı bilinmektedir. Her ne kadar Abdurrahman es-Sûfî onun ortaya koyduğu astronomi cedvellerine karşı bazı itirazlarda bulunmuşsa da Bîrûnî, Dineverî'ye çok güvendiğini söyleyerek *el-Âşârü'l-bâkaye*'de bu cedvelere yer vermiştir. Dineverî'nin 335 (946) yılında Büveyhî Emîri Rûknüddeve Hasan ed-Deylemî adına İsfahan'da astronomik gözlemler yaptığı ve çeşitli cedveler hazırladığı yolunda Hamdullah Müstevfî tarafından verilen bilgi (*Târîh-i Gü-*

zîde, s. 687) tarihî kronolojiye ters düş-
tüğü için doğru değildir. Kâtib Çelebi de
Hamdullah Müstevî'den naklen bu yan-
lış bilgiyi kaydetmiştir (*Keşfü'z-ẓunûn*, II,
965; bir başka yerde [I, 907] söz konusu
tarih 235 olarak verilmiştir).

Klasik ve modern kaynaklarda yer alan
bilgilere göre Dîneverî'nin ölüm tarihi
tartışmalıdır. Bu konuda 281 (894), 282
(895) yılları veya 290'dan (903) önce ba-
zı tarihler zikredilmekte ve bunlardan
26 Cemâziyelevvel 282'de (23 Temmuz
895) öldüğü yolundaki görüş ağırlık ka-
zanmaktadır. Ölüm yeri de muhteme-
len yine Dînever'dir.

Bütün biyografi yazarlarının çok din-
dar bir kişi olduğunu söz birliği halinde
naklettikleri, yaşadığı dönemin hemen
hemen bütün ilimlerine ilgi duyan ve na-
hiv, lugat, edebiyat, matematik, geomet-
ri, astronomi, botanik, tıp, tarih, tefsir,
fıkıh gibi alanlarda eser veren Dîneverî,
IX. yüzyılda yetişen en orijinal bilginler-
den biri olarak tanınır. Yâkût, Ebû Hay-
yân et-Tevhîdî'nin *Takrîzü'l-Câhiz* adlı
eserinden yaptığı bir alıntıda müellifin,
"Dünya durdukça insanlık Câhiz, Dîne-
verî ve Ebû Zeyd el-Belhî'nin ahlâk ve
faziletlerini, ilim ve eserlerini anlatıp öv-
seler yine de bu konuda gerekeni yap-
mış sayılmazlar" dediğini nakletmekte-
dir (*Mu'cemû'l-üdebâ'*, III, 28). Klasik ve
modern yazarlar onu, derin düşünceye
sahip ansiklopedik bir şahsiyet olması
bakımından çağdaşı Câhiz'le mukayese
ederler ve gerek uyguladığı yöntem ge-
rekse ele aldığı konular hakkında sade-
ce nakillerle yetinmeyip kendi görüşle-
rini tutarlı bir şekilde ortaya koyması
açısından da hem çağdaşlarının hem
sonraki bilginlerden birçoğunun ilerisin-
de olduğunu belirtirler.

Eserleri. Dîneverî yirmi kadar eser ka-
leme almışsa da bunlardan ancak üç ta-
nesi, biri kısmen, ikisi tam olarak bugü-
ne ulaşmış ve ilim adamları tarafından
yayımlanmıştır.

1. *Kitâbü'n-Nebât*. Botanik tarihinin
en ünlü kaynaklarından biri olan ve *Hi-
zânetü'l-edeb'*den (I, 11) öğrenildiğine
göre altı ciltten meydana gelen bu bü-
yük ansiklopedik eserin ancak III. ve V.
ciltleri ele geçmiştir. Eser bir botanik an-
siklopedisi olup iki ana bölümden oluş-
maktadır. Birinci bölüm konulara göre
bablar şeklinde düzenlenmişken bunun
yaklaşık üçte biri hacmindeki ikinci bö-
lüm alfabetik olarak düzenlenmiş bir

botanik sözlüğünden ibarettir. Dîneve-
rî'nin çalışmasında sadece kısa bilgi-
ler vermekle yetinmediği, bitkilerin çim-
lenmelerinden itibaren olgunluk dönem-
lerine kadar her aşamadaki durumla-
rını, morfolojik yapılarını, fizyolojilerini,
tıp ve besin değeri açısından taşıdık-
ları önemi titiz ve ayrıntılı bir şekilde
izah ettiği görülür. Bunu yaparken bit-
kilerin gelişip büyümesinde başlıca et-
ken olan toprak, yağmur, su ve ekolo-
jik şartların oynadıkları rol üzerinde du-
rur ve bitkileri özelliklerine göre sınıf-
landırır. Müellifin türleri tanıtırken yer
yer çeşitli meyveler hakkında faydalı bil-
giler vermesi, bitkilerden elde edilen ko-
kular ve boyalar üzerinde durması, ay-
rıca neft (ham petrol) ve zift hakkında il-
ginç açıklamalarda bulunması eserin dik-
kat çeken özellikleri arasındadır. Dîne-
verî'nin bu kitabı tıp ve eczacılık açısın-
dan da büyük bir değer taşımaktadır.
Nitekim İbn Semecûn, Ahmed b. Muham-
med el-Gâfiki ve İbnü'l-Baytâr gibi mü-
ellifler tıp alanındaki çalışmalarında on-
dan bolca alıntı yapmış ve verdiği bilgi-
leri diğerlerine tercih etmişlerdir. *Kitâ-
bü'n-Nebât* aynı zamanda Arap lugat
ilminin en zengin kaynaklarından biridir.
Ezherî'nin *Tehzîbü'l-luga'sı*, İbn Sîde-
nin *el-Muḥkem* ile *el-Muḥaṣṣa'sı*, İbn
Manzûr'un *Lisânü'l-ʿArab*'i, Sâgânî-
nin *el-ʿUbâbü'z-zâhir*'i ve Zebîdî'nin
Tâcû'l-ʿarûs'unda bulunan Dîneverî-
den yapılmış alıntılar bir araya toplan-
dığında tamamının mükerrerler hariç
1500 sayfa tuttuğu görülür ki bu da
yaklaşık olarak *Kitâbü'n-Nebât*'ın ya-
rısı kadar bir hacim demektir. Bu du-
rum eserin mevcut kısmına kıyasla el-
de edilen bir sonuç olup sonraki dönem
müelliflerinin daha öncekilerin eserle-
rinden yaptıkları alıntılarda ne kadar
titiz ve dürüst davrandıklarını göster-
mesi bakımından da önemlidir. Dîne-
verî'nin Arap diline yaptığı bir başka
önemli hizmet de ilmî açıklamalarında
Arapçalaştırılmış (muarreb) kelimelere il-
tifat etmeyip kendi özgün terimlerini
kullanmasıdır ve bunda o derece başa-
rılı olmuştur ki daha sonra gelen Arap
âlimlerinin hiçbiri onun sözlerinde her-
hangi bir değişiklik yapma gereğini duy-
mamıştır. Öte yandan eser edebiyata da
hizmet etmekte ve eski Arap şiirinin bit-
ki biyolojisi ve botanik alanlarında çok
zengin bir kaynak teşkil ettiğini ortaya
koymaktadır. Zira müellif, çeşitli bitki-
ler hakkında bilgi verirken o bilgilerin
şiire nasıl yansıdığını göstermek için bin-

lerce mısra ve beyit nakletmiştir. Ancak
kitapta yer alan edebî bilgilere bazı iti-
razların yapıldığı bilinmektedir. Meselâ
Ali b. Hamza el-Basrî'nin *et-Tenbîhât*
ʿalâ aḡlâti'r-ruvât adlı sekiz bölümden
oluşan eserinin üçüncü bölümü "et-Ten-
bîhât alâ mâ fî Kitâbi'n-Nebât li'd-Dî-
neverî" başlığını taşımakta ve yaklaşık
kitabın dörtte birini teşkil etmektedir.
Fakat yapılan itirazların pek azı doğru
ve yerindedir. İbn Sîde de *el-Muḥaṣṣa's*-
ta bu itirazlara sık sık göndermelerde
bulunmuştur. Dîneverî'nin kaynakları da-
ha önce bu konuda yazılan eserler, bir-
çok ülkeyi gezip dolaşması sonucunda
topladığı zengin malzeme ve bizzat ken-
di düşünce, deney ve gözlemlerinden
oluşmaktadır. Onun faydalanıp dürüst-
lük ve titizlikle sık sık atıfta bulunduğu
müellifler Ebû Amr eş-Şeybânî, Ebû Zi-
yâd el-Kilâbî, Asmaî, Ebû Abdullah İb-
nü'l-A'râbî, Ebû Nasr Ahmed b. Hâtim
el-Bâhilî ile hocası İbnü's-Sikkîr ve baş-
lıca kaynağı da hocasının *Kitâbü'n-Ne-
bât ve's-şecer* adlı eseridir. Alman araş-
tırmacı Silberberg doktora tezinde, *Ki-
tâbü'n-Nebât*'ı Theophrastos'un (ö. m.ö.
287) botanik tarihi alanındaki tamamı
ele geçmemiş ve adı tesbit edilememiş
olan ünlü eseriyle karşılaştırarak mahi-
yet ve muhteva açısından aralarında bü-
yük farklar bulunduğunu ve özellikle
Theophrastos'un sadece önemli gördü-
ğü bitki türleri hakkında ayrıntılı bilgi-
ler verip dikkat çekmeyenleri ihmal et-
tiğini, Dîneverî'nin ise bütün bitki türle-
rini her yönüyle tanıttığını, ayrıca Dios-
korides'in (ö. m.ö. I. yüzyıl) *Materia Me-
dica*'sının da yalnız tıp ve eczacılığı il-
gilendiren bitkileri ihtiva ettiği için bu
eserle kıyaslanamayacağını göstermiş ve
sonuç olarak Dîneverî'nin eserinin her
bakımdan eski Grek botanik âlimlerinin
çalışmalarından daha mükemmel ve da-
ha orijinal olduğunu ortaya koymuştur.
Kitâbü'n-Nebât üzerinde ilk ilmî çalış-
ma, Bruno Silberberg tarafından Breslau
Üniversitesi'nde doktora tezi olarak ha-
zırlanmıştır ("Das Pflanzenbuch des Abū
Hanīfa Ahmad b. Dāwūd ad-Dīnawarī,
ein Beitrag zur Geschichte der Botanik
bei den Arabern", *Zeitschrift für Assyrio-
logie*, Strasbourg 1910, XXIV, 225-265; XXV,
39-88). Daha sonra Bernhard Lewin, ese-
rin önce İstanbul Üniversitesi Kütüpha-
nesi'nde bulunan V. cildinin (nr. 4716, 233
varak, istinsah tarihi 645) elif-zây harf-
lerini kapsayan sözlük kısmını (*Kitʿatūn
mine'l-cūzʿi'l-hāmis min Kitābi'n-Nebāt*,
Uppsala 1953), sonra da bu cildin kalan

baş tarafı ile Yale Üniversitesi Kütüphanesi'nde bulunan (nr. 77) V. ciltle aynı istinsah tarihini taşıyan ve aynı şahıs tarafından yazılan III. cildini birlikte neşretmiştir (*Kitâbü'n-Nebât: el-Cüz'ü's-şâliş ve'n-nisf'ül-evvel mine'l-cüz'ül-hâmis*, Wiesbaden 1974). Eserin Medine Ârif Hikmet Bey Kütüphanesi'nde bir mecmua içinde (nr. 116, vr. 248^b-269^a) Muhammed Hamîdullah tarafından tesbit edilen parçası da III. cilde aittir. *Kitâbü'n-Nebât*'ın tamamı günümüze ulaşmadığından bazı ilim adamları sonraki kaynaklarda mevcut iktibaslardan hareketle metni derlemeye yönelmişlerdir. İlk defa Sigmund Fraenkel ve ardından notlarını kendisine verdiği Bruno Silberberg bunu düşünmüşlerse de gerçekleştirememişlerdir. Daha sonra çağdaş botanikçilerden Ahmed İsa, Dîneverî'den yapılan iktibaslarla diğer sözlüklerden derlediği bilgileri alfabetik bir botanik sözlüğü haline getirmek istemiş, ancak bu teşebbüs de sonuçsuz kalmıştır. Nihayet Gâfikî ve Ali b. Hamza el-Basrî'nin eserleriyle İbn Manzûr'un *Lisânü'l-'Arab*, Zebîdî'nin *Tâc'ül-'arûs*, İbn Sîde'nin *el-Muḥaṣṣaṣ* ve *el-Muḥkem*, İbn Baytâr'ın *Müfredât*, Sâgânî'nin *el-'Ubâb*, Bîrûnî'nin *eş-Şaydele'si* ve bu arada diğer bazı eserler Muhammed Hamîdullah tarafından taranarak metin tesisine çalışılmıştır. 2000 sayfa kadar tutan bu derlemenin, asıl eserde VI. cilde tekabül eden ve 637 maddeyi kapsayan sin-yâ harfleri arasındaki bölümü bir cilt halinde neşredilmiştir (*Kitâbü'n-Nebât: el-Kısmü's-şânî mine'l-kâmûsîn-nebâtî hurûf sin-yâ, mültekaṭâtü mâ nûsibe ileyhi 'inde'l-müte'ah-hirîn*, Kahire 1973). Sözlük kısmının elifzây arası 482 maddeyi ihtiva eden baş tarafı daha önce Silberberg tarafından yayımlandığından ayrıca neşrine lüzum görülmemiş, yazma ve matbu nüshadaki sayfaları kaydedilerek sadece madde başlıklarının zikriyle yetinilmiştir. Muhammed Hamidullah tarafından yapılan derlemenin diğer kısmı da Karaçi'de Hamdard Foundation tarafından yayımlanmıştır (1413/1993, 19 s. İng., 691 s. Arapça metin). Dîneverî'nin bu eserini Abdüllatif el-Bağdâdî'nin özetlediği, İbn Uhtû Gânim el-Mâlakî'nin de altmış cilt halinde şerhettiği kaynaklarda belirtilmekteyse de henüz bunların izine rastlanmamıştır.

2. *el-Aḥbârü't-tvâl*°. İran'ın ön planında tutulduğu umumi bir tarihtir. Büyük İskender dönemi, Hz. Ömer zamanında İran'ın fethi ve Sıffin Savaşı hakkında

verdiği bilgiler açısından önemli bir kaynak teşkil eden eserin ilk yayımı 1888'de Leiden'de yapılmış ve birkaç baskısından sonra nihayet 1960'ta da Abdülmün'im Âmir tarafından ilim âlemine tenkitli neşri sunulmuştur (Kahire). 3. *Kitâbü'l-'Asele ve'n-nahl*. Bal ve bal arısını konu alan eseri Muhammed Cebbâr el-Muaybid yayımlamıştır (*Mecelletü'l-Mevrid*, sy. III/1 [Bağdad 1974], s. 113-143). 4. *Kitâbü'l-Envâ*°. Dîneverî'nin *Kitâbü'n-Nebât*'tan sonra kaynaklarda en çok adına rastlanan eseridir. Esas konusu astronomi olmakla birlikte Kâtib Çelebi'ye göre Araplar'a ait bütün ilimleri kuşatmaktadır. Bîrûnî'nin de çalışmalarında bu eserde yer alan astronomi cedvellelerini kullandığı bilinmektedir. Daha sonraki kaynaklarda mevcut, bu eserden iktibas edilen ve bu maddenin müellifi tarafından derlenen bilgiler 200 sayfa tutmaktadır. Eserin önemli bir bölümü, İbn Sîde tarafından *el-Muḥaṣṣaṣ*'ta "Kitâbü'l-Envâ": Bâbü zikri's-semâ ve'l-felek" başlığı altında iktibas edilmiş (IX, 9 vd.), Takiyüddin el-Makrizî de *el-Haber 'anî'l-beşer* (Süleymaniye Ktp., Fâtiḥ, nr. 4338-4341, c. III-VI) adlı eserinin IV. cildinde "Zikrû's-semâ ve'l-felek" başlığı ile bunun bir kısmını hiçbir atıfta bulunmadan nakletmiştir.

Dîneverî'nin bugüne ulaşmayan, ancak klasik kaynaklarda ve modern araştırmalarda adlarına rastlanan eserleri de şunlardır: Dil ve Edebiyat. *İşlâhu'l-manḥik*, *Kitâbü'l-Cem' ve't-tefriḥ*, *Kitâbü's-Şi'r ve's-su'arâ*, *Kitâbü'l-Feşâḥa*, *Kitâbü Mâ yelhanü bihi'l-'âmme*, *Kitâbü'r-Red 'alâ Luḡde el-İşfahânî*. Matematik ve Astronomi. *Kitâbü'l-Baḥş fi ḥisâbi'l-Hind*, *Kitâbü'l-Cebr ve'l-Muḳābele*, *Kitâbü Nevâdiri'l-cebr*, *Kitâbü'l-Küsûf*. Fıkıh. *Kitâbü'l-Veşâyâ*, *Kitâbü fi ḥisâbi'd-devr*, *Kitâbü'l-Kible ve'z-zevâl*. Dîneverî'nin bunlardan başka *Tefsîr'ül-Ḳur'ân*, *Kitâbü'l-Bâh ve Kitâbü'l-Büldân* adlı eserleri zikredilir. Süyûtî tarafından Dîneverî'ye isnat edilen (bk. *Şerḥu Şevâhidi'l-Muḡnî*, s. 193) *Kitâbü'l-Mücālese* ile Kâtib Çelebi'nin onun eseri olarak kaydettiği (*Keşfü'z-zunân*, I, 616) *Cevâhiri'l-'ilm*'in başka kaynaklarda zikredilmemesi, aynı nisbeye taşıyan Ebû Bekir Ahmed b. Mervân ed-Dîneverî'nin (ö. 330/941'e doğru) *Kitâbü'l-Mücālese ve cevâhiri'l-'ilm* (tıpkıbasım nşr. Fuat Sezgin, Frankfurt 1986) adlı eserinin yanlışlıkla Ebû Hanîfe ed-Dîneverî'ye isnat edilmiş olabileceğini akla getirmektedir.

BİBLİYOGRAFYA:

Dîneverî, *Kitâbü'n-Nebât* (nşr. Muhammed Hamidullah), Kahire 1973, nâşirin girişi, s. 1-57; a.e. (nşr. Bernhard Lewin), Upsala 1953, s. 1-15; Abdurrahman es-Süfî, *Şuherü'l-kevâkibi's-şâbite*, Haydarâbâd 1954, s. 7-8; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (Tecdüdd), s. 86; İbn Sîde, *el-Muḥaṣṣaṣ*, Bulak 1316-21, IX, 9 vd.; Yâkût, *Mu'cem'ül-üdeba*°, III, 26-32; a.e. (nşr. D. S. Margoliouth), Leiden 1907-31, I, 123; İbn Halikân, *Vefeyât*, VII, 180; Müstevfî, *Târîḥ-i Güzde* (Nevâi), s. 687; Süyûtî, *Buḡyetü'l-vu'ât*, Kahire 1326, s. 132; a.mlf., *Şerḥu Şevâhidi'l-Muḡnî*, Kahire 1322, s. 193; *Keşfü'z-zunân*, I, 616, 907; II, 965; Abdülkâdir el-Bağdâdî, *Hizânetü'l-edeb* (Bulak), I, 11, 25-26; *Hediyyetü'l-'arifin*, I, 89; S. de Sacy, *Relation de l'Egypte: par Abd al Latif*, Paris 1810, s. 47, 64, 78; Wüstenfeld, *Geschichte der arabischen Aertze und Naturforscher*, Göttingen 1840, III, 38; E. Meyer, *Geschichte der Botanik*, Berlin Königsberg 1856, III, 163-167; G. Flügel, *Grammatische Schulen der Araber*, Leipzig 1862, s. 190 vd.; L. Leclerc, *Histoire de la médecine arabe*, Paris 1876, I, 298; Suter, *Die Mathematiker*, s. 31; Sartori, *Introduction*, I, 615; Brockelmann, *GAL*, I, 127-128; *Suppl.*, I, 187; a.mlf., "Dîneverî", *IA*, III, 593-594; M. Hamîdullah, "Dinawari's Encyclopaedia Botanica in the Light of Fragments in Turkish Libraries", *Fuad Köprülü Armağanı*, İstanbul 1953, s. 195-206; a.mlf., "Efkaru Ebî Hanîfe ed-Dîneverî", *MMIAdm.*, XXXI/3 (1956), s. 409-415; a.mlf., "Dîneveri ve Eseri", *Türk Biyoloji Dergisi*, İstanbul 1963, XIII/4, s. 113-124; Sezgin, *GAS*, IV, 338-343; V, 262-263; VI, 158-159; VII, 349; VIII, 168-170; Ullmann, *Die Natur und Geheimwissenschaften*, s. 66-69; Seyyid Takiyüddin es-Seyyid, *Ebû Hanîfe ed-Dîneverî ve medresetühü fi'l-edeb ve'n-naḳd*, Kahire 1989; M. Steinschneider, "Die Geschichte der Uebersetzungen aus Indischen in's Arabische", *ZDMG*, XXIV (1870), s. 373; H. Derenbourg, "Abû Hanîfa ad-Dinawarî, Kitâb al-abbâr (lire: al-akḥbâr) at-tiwâl", *Revue Critique d'histoire et de littérature*, I/30, Paris 1888, s. 41-44; B. Silberberg, "Das Pflanzenbuch des Abû Hanîfa ad-Dinawarî", *ZA*, XXIV (1910), s. 225-265; XXV (1911), s. 39-88; Ahmed İsa Bey, "Abou Hanifa al-Dinawari et son Livre des plantes", *BE*, XVI (1934), s. 1-7; Mustafa eş-Şihâbî, "Ebû Hanîfe ed-Dîneverî ve'l-cüz'ül-hâmis min Kitâbü'n-Nebât", *MMIAdm.*, XXVI (1951), s. 346-369; B. Lewin, "al-Dinawari", *EI*² (İng.), II, 300.

MUHAMMED HAMİDULLAH

DİNEVERİ, Ebû'l-Abbâs

(أبو العباس الدینوری)

Ahmed b. Muhammed ed-Dîneverî
(ö. 340/951)

Süfî, fütüvvat hareketinin
ilk temsilcilerinden.

Doğum tarihi ve yeri hakkında bilgi yoktur. Yûsuf el-Hüseyn, Abdullah el-Harrâz, Ebû Muhammed el-Cerîrî ve Ebû'l-Abbâs İbn Atâ gibi tanınmış süfî-